

जनावरांचा आहार: महत्वाच्या बाबी

दुग्धोत्पादन वाढीसाठी योग्य व्यवस्थापनासोबत समतोल आहार हा खूप महत्वाचा आहे. चांगल्या दुग्धोत्पादनासाठी गार्ड-म्हशींना सकस आणि आवश्यक अन्नघटक असलेला आहार देणे महत्वाचे आहे. पशु व्यवस्थापनामध्ये जास्त खर्च हा जनावरांच्या खाद्यावर होतो. जनावरांचे व्यवस्थापन, आहार आणि अनुवंशिकता या तीन महत्वाच्या बाबींवर जनावरांची उत्पादनक्षमता अवलंबून असते. जनावरांचे योग्य आहार व्यवस्थापन करावे, त्यामुळे पचनाची क्रिया सुलभ होते. वेळेत बदल न करता खाद्य देण्याच्या वेळा कटाक्षाने पाळाव्यात. पौष्टिक समतोल आहारामध्ये शरीराला लागणारे सर्व अन्नघटक योग्य त्या प्रमाणात असतात. यामध्ये प्रथिनांचे ऊर्जेचे स्रोत, जीवनसत्त्वे आणि खनिज क्षारमिश्रण यांचा समावेश असतो.

- शरीराच्या अवस्था, जनावर काम करते किंवा नाही या गोष्टीनुसार, तसेच जनावरांच्या वेगवेगळ्या वर्गानुसार त्यांना आहार द्यावा. जनावरांच्या गर्भावस्थेत जनावरांना दीड ते अडीच कि. पौष्टिक खुराक द्यावा. आहारासंदर्भात या अवस्थेमध्ये काळजी न घेतल्यास व्याल्यानंतर उत्पादनक्षमतेएवढे दूध मिळत नाही. जनावरे व्याल्यानंतर त्यांना चयापचयाचे आजार होतात.
- वाळलेला आणि हिरवा अशा दोन्ही प्रकारचा चारा द्यावा. जनावरांना शरीरपोषणाकरिता दोन्ही प्रकारच्या चार्यांची गरज भासते. चारा कुट्टी करूनच द्यावा, त्यामुळे ३०-४० टक्के चार्याची बचत होते. जनावरांना त्यांच्या वजनाच्या अडीच ते तीन टक्के या प्रमाणात कोरडे खाद्य लागते. शरीरात सहज विरघळणाऱ्या साखरेचा, खनिज क्षार आणि प्रथिनांचा पुरवठा हिरव्या चार्यांद्वारे होतो. वाळलेल्या वैरणीतील तंतुमय पदार्थावर दुधाचा घट्टपणा (स्निग्धांश) अवलंबून असतो. जनावरांच्या आहारात अचानक बदल केल्यास पचण्याची क्रिया बिघडण्याची शक्यता असते. याचा प्रतिकूल परिणाम दूध उत्पादनावर होऊ शकतो.
- जनावरांना भरपूर स्वच्छ पाणी दिवसातून २-३ वेळेस द्यावे. दुधाळ जनावरांना भरपूर पाणी न दिल्यास दूध उत्पादनावर त्याचा प्रतिकूल परिणाम होतो.
- प्रत्येक जनावराला त्याच्या क्षमतेनुसार आहार द्यावा, त्यामुळे त्यांना त्यांच्या शारीरिक गरजेनुसार आहार मिळतो किंवा नाही, तसेच जनावर किती खाद्य खाते, हे दूध उत्पादनाच्या प्रमाणात आहे किंवा नाही आणि खाद्यावर होणारा खर्च इ. गोष्टींचे आकलन जनावरांना वेगळे खाऊ घातल्यास होते.
- जनावरांना कमी किंवा अधिक खाद्य देणे म्हणजे कुपोषणाला आमंत्रण देणे होय. खाद्यावरील अनावश्यक खर्च टाळण्यासाठी त्यांना हवे तेवढेच खाद्य द्यावे. जनावरांना बुरशीयुक्त उग्र वास असलेले खाद्य, खराब खाद्य देऊ नये.
- जनावरांच्या आहारात अखाद्य पदार्थ येऊ नये याची काळजी घ्यावी. ऋतुमानानुसार जनावरांचे खाद्य व्यवस्थापन करावे.
- जनावरांना जास्त प्रमाणात हिरवा चारा खावयास देऊ नका, त्यामुळे पचनसंस्थेवर परिणाम होऊन पोटफुगी होण्याची शक्यता असते. कुट्टी करून हिरवा आणि वाळलेला चारा यांच्यापासून पौष्टिक वैरण तयार करून गुरांना द्यावी.

प्रकाशन

महाराष्ट्र पशु व मत्स्य विज्ञान विद्यापीठ, नागपूर, संशोधन अनुदान अंतर्गत

www.mafsu.in

* मार्गदर्शक *

www.knpcvs.in

कर्नल प्रा. (डॉ.) ए. एम. पातुरकर
मा. कुलगुरु, मपमविवि, नागपूर

डॉ. एस. व्ही. उपाध्ये
अधिष्ठाता, पशुविज्ञान विद्याशाखा,
मपमविवि, नागपूर

डॉ. एन. व्ही. कुरकुरे
संचालक संशोधन,
मपमविवि, नागपूर

डॉ. ए. यु. भिकाने
संचालक विस्तार शिक्षण,
मपमविवि, नागपूर

डॉ. व्ही. डी. आहेर
सहयोगी अधिष्ठाता
क्रांनापापवैम, शिरवळ, जि. सातारा

* संकलन *

डॉ. स्मिता आर. कोल्हे
संशोधन प्रमुख, पशुवैद्यकीय व पशुसंवर्धन विस्तार शिक्षण विभाग
क्रांनापापवैम, शिरवळ, जि. सातारा

संपर्क : टोल फ्री क्रमांक : १८००-२३३-३२६८ सकाळी १० ते सायं. ६ वा.